

Mirsad D. ABAZOVIĆ¹

Irma DELJKIĆ²

Darko DATZER³

**Povodom prvih deset brojeva časopisa
„Kriminalističke teme“
Prikazi i apstrakti**

**On The Occasion of First Ten Numbers of Magazine
„Criminalistic Themes“
Abstracts and Reviews**

Introduction

After two years and ten numbers, publication „Criminalistic themes – magazine for criminalistics, criminology and security studies“ still exists, and with its content and selection of titles presents a serious effort in the institutionalization and promotion of criminalistic science, and security issues in general. Magazine opens up the space for authors from different areas of theory and practice in the field of criminalistics, criminology and security studies. Having in mind a great diversity of themes, different profiles of authors, structure and scope of presented articles, used literature, we can certainly say that this magazine has grown in a respectable edition, which these days celebrates its first ten numbers in continuity.

* * *

¹ Dr. sc., vanredni profesor na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

² Dipl. krim., asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

³ Dipl. krim., asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

Nakon dvije godine i deset brojeva časopisa „Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije“, ova publikacija i dalje egzistira i svojim sadržajem i izborom naslova predstavlja ozbiljan napor u institucionalizaciji i promoviranju kriminalističke i kriminološke znanosti, ali i sigurnosne problematike općenito. Pokrenuta iz poglavito naučnih, ali i općenito društvenih razloga, sa glavnom intencijom informiranja i rasprave u oblasti kriminalističkih nauka (prvobitno zamišljen kao časopis za kriminalističku teoriju i praksu), ova se revija u novom konceptijskom rješenju pojavljuje u kontinuitetu već više od dvije godine. Oblasti u kojima se nastoji dati doprinos naučnim spoznajama i kvaliteti društvenog života uopće, u novom su konceptijskom ruhu, pored kriminalistike, i kriminologija i sigurnosne studije, kao najširi okvir bavljenja pojavama devijantnog i po zajednicu ugrožavajućeg ponašanja. Imajući u vidu dijapazon tema, različite profile autora, vrste, strukturu i obim prezentiranih radova, korištenu literaturu, sa sigurnošću možemo tvrditi da je ovaj časopis izrastao u respektabilnu ediciju naglašenog naučno-stručnog karaktera, koja, evo, slavi prvih deset brojeva u kontinuitetu, što obzirom da se časopis finansira iz skromnih fondova Fakulteta kriminalističkih nauka u Sarajevu, predstavlja uspjeh za sebe.

Sam naziv izdavača ove revije govori o stavu koji zauzimamo kada govorimo o karakteru kriminalistike. Riječ je dakako o kriminalističkoj nauci, dakle zasebnom entitetu u sistemu društvenih znanosti. Ovo se možda na prvi pogled ne čini toliko bitnim, ali su kontemplacije i diskusije oko kriminalistike kao vještine, umijeća, učenja (na njemačkom „Lehre“, na engleskom „skills“), nažalost, još uvijek živa i utjecajna. Šta kriminalistiku opredjeljuje kao nauku? Nauka se smatra utoliko autentičnom i samostalnom ukoliko ima poseban **predmet proučavanja, specifičnu metodologiju i teorijsko-logičku fundiranost**. Kriminalistika jest i specifično umijeće, obzirom na naglašeni empirijski karakter ove nauke, ali kriminalistika ide dalje od iskustvenih fakata, ona postavlja hipotetičke stavove koje konstantno nastoji istražiti i verificirati metodama znanstvene spoznaje, što ju distancira od zdravorazumskog ili vulgarnog saznanja, i daje joj znanstvenu dimenziju. Nedopustivo je njezino identificiranje sa policijskom znanošću, ili sa krivičnim pravom, forenzikom, krivičnim pravosuđem itd. Ona ima poseban predmet proučavanja, i opći i posebni, (dakle, *causa criminalis in abstractum*, i krivično djelo *in*

concretum), i prilazi problemu kriminaliteta neposredno, jer je sukus kriminalistike utvrđivanje materijalnih i drugih činjenica u vezi sa izvršenim krivičnim djelima. Kriminalistika jest nastala kao praktično znanje i umijeće, i prilazila je problemu zločina sa stanovišta sprječavanja i suzbijanja konkretnog krivičnog djela. No, vremenom je uključivala sve više znanstvenih metoda, ali najčešće aplicirajući metode drugih nauka uz prethodne prilagodbe i pretvorbe, i istodobno razvijajući vlastite. Danas kriminalistika otkriva, istražuje i proučava povezanosti ili zakonomjernosti nastanka relevantnih informacija o krivičnom djelu. Na bazi spoznatih neksusa kriminalistika pronalazi i usavršava načine, metode i sredstva otkrivanja, prikupljanja, ispitivanja, ocjene i korištenja operativnih i dokaznih informacija o krivičnom djelu i počinitelju. Kriminalistika kažnjiva ponašanja nastoji naučno promatrati radi **utvrđivanja korelacijskih, funkcionalnih ili uzročnih veza** (što je zapravo suština egzistiranja svake nauke), a upravo naučna obrada prakse rezultira sistematizacijom i klasifikacijom saznanja i iskustva i utvrđivanjem određenih pravila i preporuka za najracionalnije suprotstavljanje kriminalitetu. Kriminalistika raspolaže vlastitim fondom sistematiziranog znanja, pojmovno-kategorijalnim aparatusom, vlastitim principima, metodologijom i teoretskim sistemima. Tako među specifične kriminalističke teorije spadaju: teorije o mehanizmima nastanka i formiranja tragova, teorije kriminalističke identifikacije, teorija kriminalističkog prognoziranja, teorije o obilježjima itd. , primjenjujući pri njihovom istraživanju metodologiju imanentnu kriminalističkoj znanosti, i to u okviru kriminalističke traseologije, daktiloskopije, identifikacije, fotografije, psihologije.

Kriminalistika sa krivičnim procesnim pravom čini dijalektičko jedinstvo forme i sadržaja, budući da krivično-procesne regule samo propisuju formu određenih procesnih radnji, ali kontent, sadržaj određuje kriminalistika. Ona sa svojim sistemom metoda i pravila prikupljanja činjenica čini nezaobilaznu osnovu za učinkovito i ekonomično utvrđivanje činjeničnog stanja stvari. Može se reći da i materijalno i procesno krivično pravo i kriminalistika (pored niza drugih disciplina koje karakteriše tzv. potpuna povezanost sa kažnjivim ponašanjima, poput kriminologije, politike suzbijanja kriminaliteta) čine jedinstvo znanstvenih disciplina namijenjenih uspješnom suzbijanju kriminaliteta. Iako je osnovna funkcija kriminalistike vezana za pravilno utvrđivanje fakata i osiguranje

dokaza u svezi sa konkretnim krivičnim djelom (tzv. silogistička kriminalistika), ipak se dometi njezinih spoznaja mogu primjenjivati i u drugim znanostima, poglavito pravnim (u građanskom postupku, npr. se prilikom saslušanja svjedoka primjenjuju spoznaje kriminalističke psihologije; prilikom utvrđivanja očinstva metodi identifikacije koji su često razvijeni unutar kriminalističkih laboratorija i za potrebe kriminalističkog rada itd.). Iako je, dakle, kriminalistika struka poglavito heurističkog i inventivnog profila, ipak se u rješavanju konkretnih problema koristi znanstvenim metodama i vrši znanstveno utvrđivanje činjenica, ima svoj vlastiti pristup problemima kažnjivih ponašanja i metode koje su znanstveno utemeljene, što joj u krajnjoj instanci, daje atribut samostalne znanstvene discipline. Najzad, polazeći od premise da je nauka univerzalno ljudska, da su njene istine nezavisne od pojedinaca ili zajednica, te da je zadatak kriminalistike preveniranje i suzbijanje društveno ugrožavajućih i opasnih ponašanja i pojava i, ako hoćemo, poboljšanje kvalitete života, jasan je telos kriminalističke znanosti: Zdravije društvo! Zdraviji život!

Kriminologija problemu kažnjivih ponašanja prilazi sa jednog drugačijeg teorijskog i metodološkog aspekta. Shvaćena kao nauka koja proučava protupravna ponašanja (ali i devijantna društvena ponašanja općenito), i to promatrajući ih kao realne pojave u životu zajednice, sa svim svojim karakteristikama objektivne i subjektivne prirode, ona također ima za svrhu unaprjeđenje borbe protiv kriminaliteta, i u tom smislu su njezina saznanja, te pogotovu teorijske postavke izuzetno značajan element u suprotstavljanju kriminalitetu, posebice u oblasti profilaktičkog djelovanja zajednice, ali ju zanima kažnjivo ponašanje i sa naučno-etiološke i fenomenološke strane, nemajući uvijek direktno u vidu mogućnosti neposrednog primjenjivanja dostignutih spoznaja. Ako za kriminalistiku kažemo da skupa sa materijalnim i procesnim krivičnim pravom predstavlja bazu državnog suprotstavljanja kriminalitetu, onda kriminologija, sa svojom širom teorijskom i istraživačkom komponentom predstavlja kamen temeljac naučnog tumačenja pojavnosti i kauzalnosti antisocijalnih i asocijalnih ponašanja od kojih se regrutira najveći dio zločinaca. Nažalost je stanje u svezi sa kriminološkom naukom u Bosni i Hercegovini katastrofalno, i na prste se mogu pobrojati stručni i akademski djelatnici koji seriozno, pogotovu istraživački prilaze predmetu kriminologije. Svakako da su dometi kriminologije izuzetno značajni za cjelovit i svrhovit pristup pojedinom kažnjivom ponašanju,

ali i za makroanalizu devijantnog ponašanja unutar čitavog društva, tako da je podnaslov našeg časopisa, nadamo se, signal svim zainteresiranim i dakako kompetentnim da se angažiraju u domenu suzbijanja i prevencije kriminaliteta i sa ove, uvjetno rečeno, šire sociološke i socio-psihološke strane.

Ako su međunarodni odnosi kao disciplina izrasli iz refleksija međunarodne sigurnosti, sigurnosne studije, kao zasebna disciplina nastala 40-tih godina prošlog stoljeća (potaknuta najprije pragmatičnim, životnostvarnim problemima), nastoje da izađu iz tradicionalnih preokupacija za nacionalnom sigurnošću i vojnim prijetnjama. Sigurnost je i danas ostala jedan od suštinski spornih pojmova kojima obiluju društvene nauke. Čak i prije smrti hladnog rata, tradicionalno državni i vojno-fokusirani pristupi sigurnosnim studijama su istraživani od strane rastućeg broja naučnika i praktičara. Sa krajem istočno-zapadnog konflikta, otvorila se velika debata o značenju i karakteru sigurnosti. Ova debata se kretala od epistemoloških i ontoloških utemeljenja sigurnosti do određenja njenog referentnog predmeta i sastavljanja sigurnosne agende.

Tradicionalni koncepti sigurnosti, "prekomjerno uski" i "prekomjerno vojni", su prevaziđeni. Naše razumijevanje sigurnosti treba da bude šire i da uključuje ekonomske i razvojne faktore. Pored živih zaštitnih akcija onih koji su slavili renesansu sigurnosnih studija u njenoj tradicionalnoj formi, glavno mišljenje u zajednici sigurnosnih studija se izmijenilo prema širem pojmu sigurnosti. Ovo odražava činjenicu da je sa krajem dvadesetog vijeka, postalo teško poreći da se priroda svjetskih politika, naročito u Evropi, znatno promijenila u Evropi od vremena Bismarcka i Woodrow Wilsona. Iz ovog razloga, samo neki sigurnosni analitičari ostaju zadovoljni sa tradicionalnim realističkim pristupom međunarodnoj politici. Sigurnosne studije su sada zauzete u prilagođavanju konceptualnih i teoretskih instrumenata, koji su više razvijeni u društvenim naukama i šire; kao predmet zainteresiranosti zamjenjuje državu sa društvenim grupama ili pojedincima kao referentnim objektima sigurnosti, naglašava ulogu ne-državnih aktera i ne-vojne dimenzije sigurnosti i identificira sigurnost sa širim socijalnim, ekonomskim, političkim ciljevima i ciljevima okoline. Ovaj pristup nastoji da problematizira pojmove interesa i identiteta, nastupajući sa više racionalnim i utilitarnim pojmovima interesa, koji su materijalno određeni. Tako su mišljenja poput Blaise Pascal-a iz 17.

vijeka, koja promatraju sigurnost kao "neodlučnu sferu, čiji centar je svugdje i čiji opseg je nigdje", danas podvrgnuta kritičkoj lupi. U jednu ruku, jasno je da je tradicionalna definicija sigurnosti, koja je dominirala u Zapadnoj literaturi, neadekvatna da objasni višedimenzionalnu prirodu problema međunarodne sigurnosti koja je uokvirena od većine članova međunarodnog sistema. U drugu ruku, često nediskriminirajuće širenje koncepta sigurnosti prijeto da učini koncept tako elastičnim da bi se pokazao kao beskorisno analitičko sredstvo. Iz ovog razloga, sigurnosne studije trebaju biti viđene kao integrativno polje istraživanja, uzimajući ne samo od međunarodnih odnosa i političke nauke, već i od historije, političke ekonomije, sociologije i filozofije. Sigurnosne studije su prije svega sintetička disciplina, koja spaja domaće i međunarodno, vojnu strategiju i političku ekonomiju, političke studije i normativne teorije.

* * * * *

Već je napomenuto da revija obiluje mnoštvom priloga doista različitog profila, od stručnih članaka i prikaza, prijevoda, pa do izvornih i preglednih znanstvenih radova. Tematske blokove doista karakterizira heterogenost naslova, izbora literature, te profil i predmeti zainteresiranosti autora. Obzirom da je znanstveni i stručni pristup sigurnosnim temama iznimno rijedak, iako je danas zapravo ova tematika dominantna u javnosti, revijom se nastojala dati adekvatna kontribucija promišljenom i znanstveno utemeljenom istraživanju i proučavanju navedenih oblasti društvenog života.

Prof. **Duško Modly** u prilogu koji nosi naslov „*Funkcija policijskog poligrafskog ispitivača*“⁴ obrađuje problematiku poligrafskog ispitivanja, specifičnog oblika ispitivanja osoba, koji spada u područje kriminalističke taktike, kriminalističke tehnike, te kriminalističke psihologije. Međutim, kao što se i vidi iz samog naslova ovoga rada, autor svoju pažnju najvećim dijelom usmjerava na policijskog poligrafskog ispitivača, te nas upoznaje sa zakonodavnim rješenjima Republike Hrvatske u vezi sa poligrafskim ispitivanjem i

⁴ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 41-75.

poligrafistom. Poligrafski ispitivač, psihofiziološki ispitivač, poligrafist je prikazan kao osoba koja raspolaže s posebnim stručnim znanjem i vještinom. Modly ukazuje na neke radne i moralne kvalitete poligrafskog ispitivača, funkciju poligrafskog ispitivača, izbor osobe poligrafskog ispitivača, nalaz i mišljenje poligrafskog ispitivača, itd. Autor na kraju postavlja i neka pitanja, koja ostavljaju prostora da i sami promišljamo nešto više o ovoj tematici.

U doprinosu promatranju kriminalistike kao znanstvene discipline isti autor piše, u izvanrednom članku pod naslovom „Kriminalistika kao znanstvena disciplina“. ⁵ Prof. Modly na jasan, čitaocu prijemčiv način, sa akribijom i lucidnošću iznosi činjenice koje velikom snagom idu u prilog teze o autonomnosti kriminalističke nauke. To se jasno očituje u sljedećem navodu: „Kriminalistika postaje znanošću jer: (1) izučava zakonomjernosti koje vladaju u pogledu njezinog posebnog predmeta istraživanja. Kako ističe Vodinelić, V. ona otkriva, istražuje i proučava zakonomjernosti nastanka operativnih (spoznajnih) i dokaznih informacija o kriminalnom događaju koje se odnose na kazneno djelo i njegovog počinitelja. To je prvi element predmeta kriminalističke znanosti. (2) na osnovi spoznatih zakonomjernosti, kriminalistička znanost razrađuje znanstveno-tehnička sredstva i taktičke načine i metode otkrivanja, prikupljanja, fiksiranja, ispitivanja, ocjene i korištenja operativnih i dokaznih informacija o kaznenom djelu i počinitelju. To je drugi element predmeta kriminalistike, (3) istražuje i proučava kriminalističku praksu. To je treći element predmeta kriminalističke znanosti i (4) pronalazi znanstveno tehnička sredstva i načine za prevenciju kriminaliteta. Prevencija je četvrti element predmeta kriminalističke znanosti i o njemu nastavno govorimo. Treba imati u vidu da su zakonomjernosti koje istražuje kriminalistička znanost vrlo kompleksne. Činjenični supstrat njenog istraživanja, dakle, posebni objekt istraživanja je kombinacija socijalnih, prirodnih i tehničkih komponenti. Zato se u njenim okvirima isprepliće sve ono što ima znanstveni prirodno-tehnički karakter i društveno pravni karakter“. U članku se govori i o odnosu kriminalistike i kaznenog prava i kriminologije, predmetu izučavanja kriminalističke znanosti, njenim zadacima i njenoj funkciji, njenoj metodologiji i strukturi, njenoj ulozi u suzbijanju kriminaliteta i njezinoj etici, edukaciji kriminalista i kvalitetama suvremenog kriminaliste.

⁵ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 41-95.

U zaključnim razmatranjima prof. Modly navodi: „Kriminalistika danas egzistira kao samostalna znanost jer raspolaže vlastitim, općim i posebnim objektom proučavanja i istraživanja (spoznaje), jer ima specifičan pristup u proučavanju i istraživanju svojih objekata spoznaje i posebne samostalne metode i sredstva istraživanja (metodologija), ima svoju unutarnju strukturu, svoj pojmovni aparat, ima vlastite teorije, načela, fond sistematiziranog znanja u obliku pravila, koja na određenom području omogućavaju ostvarivanje novih znanstvenih spoznaja, otkrivanje novih, dosad nepoznatih činjenica i zakonitosti. Kriminalistika danas, je jedinstveni sustav principa, teorija i spoznajnih metoda. Njen vlastiti predmet proučavanja i istraživanja povezan je s praksom koji služi kao jedan od osnovnih kriterija istine. Zbog navedenog po nama kriminalistika ispunjava uvjete koji se danas traže za egzistenciju neke znanosti“. Smatramo da ovi dōsta ekstenzivni, ali nadasve opravdani navodi dovoljno govore o stručnosti, dugogodišnjem iskustvu, permanentnom angažmanu, ali i izuzetnoj obrazovanosti i informiranosti sada već jednog od legendi kriminalistike sa područja bivše Jugoslavije, ali dakako i u prilog promatranju kriminalistike kao zasebnog entiteta u sistemu društvenih znanosti.

Ekološki kriminalitet kao savremeni vid kriminaliteta predmet je interesovanja prof. **Alije Ramljaka**⁶, koji u svom radu govori o elementima koji direktno zadiru u narušavanje ekološki zdrave sredine. Ramljak ističe da su vrlo brojni i različiti činoci koji ugrožavaju životnu sredinu, a shodno tome određeni su kauzalni momenti ekološkog kriminaliteta, te istraživanje grubih ekoloških narušavanja zahtijeva multidimenzionalan i interdisciplinarn pristup.

Elmedin Muratbegović⁷ obrađuje problematiku aktivnosti organa unutrašnjih poslova u predkrivičnom postupku sa posebnim osvrtom na operativno taktički značaj pravilnog utvrđivanja i dokazivanja alibija kao, u sistemu dokaza, vrlo bitnom personalnom dokazu. Razmatranja su upućena prvenstveno na kriminalistički i

⁶ „Žrtve ekološkog kriminaliteta (masovna i intenzivna viktimizacija)“, *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 75-95.

⁷ „Operativno-taktički značaj pravilnog utvrđivanja i dokazivanja alibija“, *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 199-217.

krivičnoprocesni značaj alibija s obzirom na njegovo značenje u operativno-taktičkom i krivičnom postupku. Obradena je problematika alibija kroz opšte-teoretski pristup; navedene su određene teoretske dileme i pokušaji preciznog određenja datog pojma kao i njegove praktične primjene u kriminalističkim i krivičnoprocesnim radnjama organa gonjenja.

U domenu kriminalistike, i to onom njezinom dijelu koji nosi pridjev heuristička, treba izdvojiti članak **Mladena Milosavljevića** „*Uticao sapuna i različitih tekstilnih podloga na mogućnost određivanja porijekla ispitivanih tragova krvi u sudsko-medicinskim i kriminalističkim istraživanjima*“⁸. Autor je došao do konkluzije da „da sapuni ne utiču na mogućnost određivanja porijekla ispitivanih tragova krvi. Iako primjena novih tehnologija, posebno DNA analiza svakodnevno dokazuje svoj primat u kriminalističkim istraživanjima, klasične metode i svi mogući uticaji nikada neće moći biti u potpunosti eliminirani“, u čemu, po Milosavljeviću, leži vrijednost ovog rada.

U oblasti kriminalistike bogatstvom informacija, stručnošću i aktualitetom ističe se rad **Nebojše Bojanića** „*Krivotvorenje putnih isprava – kriminalistički aspekt*“⁹, gdje se autor nastojao osvrnuti na problem krivotvorenja putnih isprava istražujući obim i značajke realizacije (odnosno pokušaja) ovog krivičnog djela, koje značajno opterećuje BiH sigurnosnu zbilju (imajući u vidu moguće povezanosti protupravnih ulazaka u zemlju sa trgovinom ljudima, navođenja na prostituciju, i drugim sličnim djelima, nerijetko vezanim za organizirane kriminalne skupine).

Nedžad Korajlić je u prilogu „*Mjere prvog zahvata – postupanja policije nakon saznanja za eksploziju*“¹⁰ nastojao dati hronološki prikaz postupanja policije nakon saznanja-dojave za eksploziju, tj. mjere prvog zahvata policije nakon dojava za eksploziju i stadiji kroz koje prolazi policija do momenta kada se počne sa uviđajem mjesta eksplozije, koje je veoma značajno i bitno za daljnji tok kriminalističke obrade.

⁸ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 31-41.

⁹ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 169-195.

¹⁰ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 201-219.

Ljubomir Berberović je ostvario vrlo zapažen rad „*Teorijske osnove molekularno – genetičkih metoda identifikacije – DNA Fingerprinting*“¹¹, u kojemu su izneseni osnovni pojmovi i principi klasične i molekularne genetike kao naučna i teorijska osnova modernog forenzičkog metoda individualne identifikacije „DNA Fingerprinting“ („DNK otisci“), te su razmotreni su neki problemi u vezi sa domaćom terminologijom u molekularnobiološkoj naučnoj oblasti.

Kontekstualno se na prethodni rad nadovezuje članak **Damira Marjanovića**, sa Instituta za genetičko inženjerstvo i biotehnologiju Univerziteta u Sarajevu, koji u radu „*DNK profil-temeljni identifikacijski dokument*“¹² prikazuje sam proces DNK analize, i ukazuje na to koju upotrebnost vrijednost ova savremena metoda identifikacije ima u istraživanju zločina. Sam je Institut, koji je ustanovljen prije dvije godine, uspješno uspostavio sistem za DNK analizu osnovnih ali i najkomplikovanijih bioloških tragova koji podrazumijevaju analizu malih i degradiranih količina nasljednoga materijala kao i miješanih bioloških tragova, tako da ovaj rad, baziran na teorijskim i praktičnim spoznajama, prezentira samu DNK analizu i njene osnovne parametre, i nastoji prezentirati ovu visokosofisticiranu metodu i moćno oružje u identifikacijske svrhe u istražnim postupcima.

Darko Datzler je u članku „*Kriminalistika u radu službi državne sigurnosti*“¹³ ukazao da kriminalistika, kao praksa i teorija, nalazi svoju primjenu u svim oblastima i djelatnostima kojima je cilj preduprjeđenje i suzbijanje kriminalnog ponašanja i ugrožavajuće aktivnosti usmjerene na državu i društvo, te s druge strane, na činjenicu da se spoznaje i dostignuća kriminalistike ne mogu neposredno aplicirati u praktično djelovanje organa državnog osiguranja, nego nalaze svoju modificiranu, prilagođenu primjenu.

¹¹ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 17-31.

¹² *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 129-145.

¹³ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 49-67.

Ganija Halid upozorava u radu „Uloga i zadaci prvog policajca na mjestu događaja“¹⁴ na to da osiguranje lica mjesta događaja predstavlja jako važnu radnju u daljnjem rasvjetljavanju nepoznanica vezanih za sam kriminalni događaj, jer će i rezultati istrage zavisiti od kvaliteta osiguranja lica mjesta događaja, te u članku razrađuje preporuke postupanja službenih osoba po dolasku na mjesto kriminalnog događaja.

* * *

Organizovani **ekonomski** kriminalitet ostaje jedan od glavnih problema u Evropi i svijetu, a među teoretičarima danas postoje različite definicije organizovanog ekonomskog kriminaliteta. U referatu prof. **Asima Šakovića**¹⁵ obrađeni su: pojam organizovanog ekonomskog kriminaliteta, oblici i načini ispoljavanja organizovanog ekonomskog kriminaliteta, sprječavanje organizovanog ekonomskog kriminaliteta u svijetu i Bosni i Hercegovini. Tijesno u vezi sa ovim radom stoji i rad na temu „*Kompjuterski ekonomski kriminal*“, čiji je autor **Lejla Karabašić**.¹⁶ Nadalje, o korupciji kao jednom od oblika djelovanja organizovanog kriminaliteta možemo saznati više u radu **Amre Festić**¹⁷, pod naslovom „*Korupcija i nezakoniti promet: uticaj izbornih rezultata na organizirani kriminal*“.

U oblasti ekonomskog kriminaliteta navodimo i rad „*Uloga zakona o slobodnim zonama u Bosni i Hercegovini u kreiranju tekuće ekonomske politike*“ autora **Merside Sućeske**¹⁸, u kojemu je izvršena kritička analiza istorije zakonodavstva koje je pratilo oblast slobodnih zona u BiH. Ukazano je na one tačke gdje zakonodavstvo predstavlja kočnicu slobodnom razvoju privrednih subjekata. Suština rada je da bez kvalitetnog pozitivnog zakonodavstva nema značajnih ekonomskih pomaka u razvitku nacionalne privrede.

¹⁴ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 85-93.

¹⁵ „*Organizovani ekonomski kriminalitet*“, *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 129-145.

¹⁶ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 181-199.

¹⁷ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 175-181.

¹⁸ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 229-241.

„Fiktivne firme u Bosni i Hercegovini i njihova uloga u organizovanom privrednom kriminalu“ naslov je rada autorice **Merside Sućeske**¹⁹, gdje je ukazano na ulogu i značaj fiktivnih firmi u BiH. „Fiktivne firme svojim nezakonitim radom stvaraju probleme i nanose ogromne štete budžetu države, činjenjem poreskih i carinskih utaja, prevara i krivotvorenja. Sućeska zaključuje da je neophodno uvesti PDV (porez na dodatnu vrijednost), te da je to najefektniji instrument u sprečavanju rada fiktivnih firmi.

U istu oblast možemo svrstati i prilog „Carina u funkciji zaštite prava intelektualne svojine“²⁰, u kojemu nas autorica **Amra Festić** upoznaje sa ulogom carinske službe u spriječavanju uvoza robe kojom se povrjeđuju prava intelektualne svojine. „Intelektualna svojina je pravo na robu i informacije čija ekonomska vrijednost počiva u kreativnosti i intelektualnom radu koji je prethodio materijalizaciji“. Festić ukazuje i na mjere carinskih organa BiH u kontekstu zaštite prava intelektualne svojine.

* * *

Diskurs **pravnog karaktera** koji po svom profilu ulazi u oblasti kojima se bavi naša revija, ostvario je **Miodrag N. Simović** u prilogu „*Novi sistem izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srpskoj i njegova usklađenost sa načelima i pravilima međunarodnih akata*“²¹. Polazeći od postavke da cjelokupna reforma krivičnog zakonodavstva mora obuhvatiti i izvršno krivično pravo, autor prikazuje nova rješenja na području izvršenja krivičnih sankcija u Republici Srpskoj. U tom kontekstu, najprije, iznosi osnovne postavke novog Zakona o izvršenju krivičnih i prekršajnih sankcija. U dijelu koji se odnosi na osnovne principe i najvažnija rješenja koje donosi novi zakon, istaknute su prednosti koje u sistemu izvršenja sadrži nova pravna regulativa. Posebno se ukazuje na značenje novih rješenja u vezi sa međunarodnim obavezama koje ima Bosna i Hercegovina.

¹⁹ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 279-301.

²⁰ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 195-201.

²¹ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 95-113.

Isti autor u članku pod nazivom „*Ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u krivičnom postupku*“²², gdje je autor nastojao obraditi značaj, predmet, postupak, odluke suda, kao i prikaz zakonskih odredaba i relevantnih slučajeva iz prakse navedene problematike.

Pravni aspekt krivotvorenja putnih isprava u svom radu daje **Nebojša Bojanić**.²³ Cilj ovog rada je da na što kraći i jasniji način prikaže pravni aspekt krivotvorenja isprava, kako bi se mogao sagledati i isti kriminalistički aspekt. Poseban značaj je poklonjen pozitivnim zakonskim rješenjima KZ-a Federacije BiH, sa osvrtom na materijalni i intelektualni aspekt krivotvorenja. Intelektualno i materijalno krivotvorenje nemaju pravni značaj, ali njihov značaj se ogleda u kriminalističkoj obradi i vještačenju krivotvorenih isprava. Na kraju, kroz analizu nekih zakonskih rješenja u drugim zemljama i našim potrebama, dati su mogući prijedlozi *de lege ferenda*, koji se odnose uglavnom na sankcionisanje pripremljenih radnji.

Zapažen pravni diskurs na temu „*Hitne istražne radnje u svijetlu historijsko-pravne analize*“ izradio je **Borislav Petrović**²⁴. U navedenom uratku autor je nastojao dati doprinos provjeri ispravnosti i dosljednosti naših pozitivno-pravnih rješenja iz oblasti hitnih (anticipiranih) istražnih radnji pretresanja stana i osoba, privremenog oduzimanja predmeta, uviđaja i vještačenja, na koji način bi se bilo u prilici da se argumentovano sagledaju neke prednosti, ali i nedostaci naših zakonskih rješenja.

Fenomen prevashodno socijalnopatološkog karaktera, prostituciju, ali sa pravnog stanovišta, razmatra **Azra Adžajlić-Dedović**²⁵. Ona fenomenu prostitucije prilazi sa pravnog aspekta, iznoseći obilježja bića krivičnog djela prostitucije, ali i drugih djela iz iste glave Krivičnog zakona, zatim kriminalistički i socijalni aspekt ove pojave, te predlaže neke izmjene krivičnog zakonodavstva u odnosnoj materiji.

²² *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 137-157.

²³ „*Krivotvorenje putnih isprava- pravni aspekt*“, *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 157-175.

²⁴ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 95-115.

²⁵ „*Prostitucija u Bosni i Hercegovini- pravni aspekt*“, *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 157-169.

Almir Maljević u članku pod naslovom „Uloga oštećenog u krivičnom postupku kroz historiju“²⁶ iznio je pregled uloge oštećenog u krivičnim postupcima kroz historiju od prvobitne zajednice do donošenja UN Deklaracije o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći. Autor govori o faktorima koji su utjecali na promjenu pozicije oštećenog u krivičnom sistemu, te o pokretima koji su išli za tim da zaštite oštećenog i da mu pomognu. Tu treba spomenuti zakone koji štite žrtvu silovanja u toku krivične procedure, zakone koji su kreirani da zaštite zlostavljane i pretučene žene i njihovu djecu, zakonodavstvo koje zahtijeva da doktori i učitelji prijave slučajeve za koje sumnjaju da predstavljaju zlostavljanje djece, uputstva za informiranje žrtava o krivičnoj proceduri i pravnom sistemu, odredbe koje dozvoljavaju žrtvama da svojim izjavama utječu sud u fazi kažnjavanja ili saslušanja zbog uslovnog otpusta. Navedena je društvena, politička i pravna dinamika dovela do donošenja Deklaracije o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći, koja je po prvi put na međunarodnoj razini regulisala bitna pitanja u svezi sa pravima i zaštitom navedenih kategorija, te autor o istoj također iznosi određene značajke.

Almir Maljević u radu „Uslovna osuda u praksi općinskih sudova I i II u Sarajevu i Općinskog suda u Tuzli“²⁷, koji predstavlja pravi istraživački pothvat, iznosi rezultate istraživanja koje je autor poduzeo, te promišlja odnos između uslovne osude i ostalih krivičnih sankcija, odnosno, u kom obimu uslovna osuda participira u ukupnoj masi izrečenih krivičnih sankcija, čime dolazi do bitnih podataka za izvođenje zaključka o tome da li se uslovna osuda primjenjuje preširoko ili, pak, preusko. Autor navodi da „generalno gledajući, uslovna osuda se dosta široko primjenjuje u praksi što je razumljivo imajući u vidu strukturu izvršenih krivičnih djela. Međutim, nejasne su evidentne razlike obima primjene uslovne osude među posmatranim sudovima, pa možemo reći da je vjerovatnije da će osuđenom u Sarajevu biti izrečena uslovna osuda, nego je to slučaj u Tuzli“. Također, u pogledu primjene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom autor tvrdi da sudske vlasti nisu primjenjivale istu, čime se „naša sudska praksa, kada je u pitanju uslovna osuda, još uvijek nalazi na kraju XIX vijeka“.

²⁶ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 219-237.

²⁷ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 105-129.

Lada Sadiković u zaključnim razmatranjima u prilogu „*Vanredno stanje u slučaju Bosne i Hercegovine*“²⁸, piše: „Aktuelna ustavna definicija Bosne i Hercegovine kao demokratske i pravne države koja štiti ljudska prava svakako nameće obavezu da se u Ustav Bosne i Hercegovine ponovno izričito unesu odredbe o ponašanju države u vanrednom stanju, što znači i njenom odnosu prema ljudskim pravima u tom stanju“.

Isti autor primjećuje u članku „*Pravo države da ograniči ljudska prava*“²⁹ da je država prinuđena, da bi zaštitila prava većine, i zapravo kompletan sistem i redovito funkcionisanje zajednice, ograničiti prava određenog čovjeka ili skupine, te autorica polazi od notorne činjenice da, zapravo čim govorimo o pravu i državi, govorimo o sukobu pojedinca i kolektiviteta, te da bi kolektivitet opstao, potrebno je uspostaviti mehanizme njegove zaštite, čiji je sadržaj upravo limitiranje određenih građanskih prava. U tom smislu Sadiković analizira Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja se neposredno primjenjuje u Bosni i Hercegovini, i ukazuje da ovaj dokument predviđa četiri oblika ograničenja ljudskih prava, i to: izuzeci, posebna ograničenja, derogacija i rezerve.

Rusmir Tanović u članku „*Kaznenopravna zaštita informacijskih sustava*“³⁰ polazi od pravilne postavke da sa sveopćom globalizacijom i svekolikom povezanošću svih društvenih sistema i podsistema, u kojemu značajan momenat igra dakako i primjena elektronskog računala, te elektronsko povezivanje od lokalne pa do planetarne razine, zahtijeva i pravno reguliranje i zaštitu.

Sakib Softić u obimnom članku „*Nadležnost Međunarodnog suda pravde za vođenje postupka po tužbi Bosne i Hercegovine protiv SR Jugoslavije*“³¹ kaže: “Namjera autora je da istraži i u kratkim crtama prezentira otvorena pitanja koja su stavljana pred Sud od obiju strana u sporu prateći ih hronološkim redom. “. Autor daje kratke naznake o samom

²⁸ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 259-271.

²⁹ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 209-227.

³⁰ “*Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*”, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 271-295.

³¹ “*Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*”, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 227-279.

Međunarodnom sudu pravde, nakon toga prati se definisanje i osporavanje nadležnosti u tužbi, na raspravi za nametanje privremenih mjera, u sudskim naredbama za nametanje privremenih mjera, preliminarnim primjedbama tužene i odgovoru na preliminarnu primjedbama od tužioca, na sudskoj raspravi o preliminarnim primjedbama kao i u sudskoj Presudi od 11. jula 1996. godine. ". U konkluzivnim razmatranjima autor naglašava da su sve prepreke uklonjene za dalji nastavak postupka vezan za meritum spora, tako da bi se mogla očekivati, doduše na tako brzo, i sama presuda o glavnoj stvari, čime bi se napokon prekinula sporenja i u teoriji i političkim krugovima o karakteru rata u BiH, i dešavanja proteklog oružanog sukoba u našoj zemlji nazvali pravim imenom.

* * *

U polje **kriminologije** ulaze radovi prof. **Hasana Balića** „Kriminološka istina“³² i naslov „Paradigma zajednice u društvu – zatvorenička zajednica“, čiji je autor **Alisabri Šabani**³³. Prof. Balić zaključuje „da je kriminološka istina, ustvari, odnos čovjeka prema pozitivnoj pravnoj normi. Kada se to prevede na teren krivičnog prava i kriminoloških znanosti onda to podrazumijeva postojanje sistema kaznenih normi koje pripisuju pravne i kažnjive radnje koje može izvesti samo čovjek za koje mu se može izreći kaznena sankcija. Raditi na utvrđivanju kriminološke istine o relevantnim i spomim činjenicama koje su dovele do zločina u mikro i makro prostoru u drugoj polovini XX vijeka, znači pokušati pa i uspjeti otkloniti zablude, pogrešne predstave i manipulacije o činjenicama koje su se zaista dogodile. Na taj način utvrđena kriminološka istina podsticajno djeluje na razvoj pravne znanosti, političke i pravne prakse“. U radu „Paradigma zajednice u društvu – zatvorenička zajednica“ se analizira zatvorenička zajednica, u kontekstu kriminaliteta, kao zajednica ljudi kojima je dokazana krivica i zbog toga se nalaze u zatvoru. Bitna odredba zatvorske zajednice je zajednički zadati prostor koji se socijalizira od strane zatvoreničke zajednice u smislu procesa poznatih kao prizonizacija. Na temelju toga analiziraju se socijalni proizvodi zatvora poput zatvorske subkulture, adaptivnih strategija, zatvorskog statusa i uloga, konflikta i niz drugih specifika vezanih za okolnosti zatvora.

³²Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 17-27.

³³ Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 113-129.

Temu koja po svom profilu ulazi u polje kriminološke nauke ostvario je **Elmedin Muratbegović** u radu „*Maloljetnička delikvencija i socio-ekološki determinizam*“³⁴, gdje se autor osvrće na različit tretman maloljetnika u krivičnopravnom sistemu tokom historije, ali i sam pojam delikventa i preddelikventnog stanja, kao i skup značajki koje se mogu smatrati determinantnim za nastanak ovih socijalnodevijantnih pojava, i to u ekološkom smislu, nastojeći povezati fenomen devijantnog ponašanja sa činjenicom da urbana sredina, kao specifičan faktor kriminaliteta, uslovljava obim i strukturu protupravnih i aberantnih društvenih ponašanja.

* * *

U oblasti viktimologije zapažen rad ima prof. **Alija Ramljak**. On je u uratku „*Žrtve nasilja u porodici*“³⁵ iznio teze o porodici kao specifičnom miljeu u kojem se odigravaju, pored pozitivnih funkcija „osnovne ćelije društva“, i posebni oblici nasilja, a to su nasilje u porodici i nasilje prema djeci. Autor obraća pažnju na najprije, zlostavljanje supruge, a potom i djece, gdje se po njemu ne radi samo o fizičkoj i psihičkoj torturi, nego i zapuštenosti djece i omladine, tj. potpunom odsustvu primjene odgojnih mjera i materijalne brige prema djeci, koji onda itekako iziskuje krivičnopravnu i socijalnu zaštitu.

Ramljak Alija, Ahić Jasmin, i Dervišević Amir, primjenjujući istorijski, komparativni i analitički pristup, pišu u članku „*Žrtve zloupotrebe moći*“³⁶ da su žrtve zloupotrebe slične, pa čak u prvi mah identične žrtvama autoritarne vlasti; pa ipak, po autorima, postoje suštinske razlike, između jedne i druge vrste žrtava, imajući u vidu način na koji se dolazi do autoritarne vlasti i dostizanja vladavine moći.

Azra Adžajlić-Dedović u članku „*Nasilje u porodici*“³⁷ razmatra fenomen koji je zapravo odavna bio prisutan u bračnom i obiteljskom životu, ali mu se nije pridavala adekvatna pažnja i tretman. Stav je

³⁴ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 237-259.

³⁵ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 115-137.

³⁶ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 185-209.

³⁷ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 7-23.

autorice da „nasilje u porodici predstavlja opasnost koja prijete da uništi porodicu, da umanjí njen značaj i naruši već izgrađene porodične i društvene odnose, tako de je svrha uratka da pokuša razjasniti elementarne pojmove koji se tiču nasilja u porodici i da ovo nasilje predstavi prema rezultatima istraživanja koje je provela ‘Medika’ iz Zenice“.

* * *

Sa jednog šireg, političkog, strategijskog stanovišta problemu borbe sa kriminalitetom pristupa **Elmedin Muratbegović**, koji pravilno ukazuje u radu pod naslovom „*Savremena politika suzbijanja kriminaliteta-osnovne smjernice*“³⁸ da je „složena priroda kriminaliteta uslovlila potrebu prihvatanja koherentog sistema normi, institucija, sredstava i mjera krivičnogopravnog, kriminološkog, penološkog, sociološkog, i politološkog aspekta. Kroz ovakvu djelatnost, kriminalna politika je najuže integrirana unutar sigurnosne ali i socijalne politike koja se provodi u konkretnom društvu“. Također, autor ukazuje na činjenicu da prevencija, kao drugi globalni okvir aktivnosti borbe protiv kriminaliteta, predstavlja najširi kompleks savremene kriminalne politike. Njeno interesovanje ne završava se samo na fenomenu kriminaliteta (u užem smislu), već na fenomenu kažnjivih ponašanja uopšte. Autor je dalje mišljenja da je „trenutno djelovanje organa i agencija za sprovođenje zakona u našoj zemlji uglavnom post delictum karaktera, te da nedostaje ozbiljniji angažman u preventivnoj domeni.“. Muratbegović najzad zaključuje „... . da Bosni i Hercegovini nedostaje adekvatna kriminalna politika, koja će zasigurno biti dio globalne sigurnosne politike, ali ne samo kroz formalno određenje nego i kroz konkretnu djelatnost na terenu.“

* * *

Sigurnosnu tematiku, kao najširi okvir bavljenja problemom kažnjivih i aberantnih ponašanja u društvu, zahvata u nizu radova prof. **Mirsad D. Abazović**. Najprije u radu koji naziv „*Službe sigurnosti u BiH – integrirajući*

³⁸ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 163-185.

ili dezintegrirajući faktor“³⁹ autor govori o pitanju poimanja ili shvatanja Bosne i Hercegovine, te ističe „Bosna i Hercegovina se različito definira u samoj Bosni i Hercegovini (sa doziranjima i iz vana), što i jeste centralni problem njenog kvalitetnog funkcioniranja, a ona, Bosna i Hercegovina, ne funkcioniše na kvalitetan način, što generira veoma različite i složene probleme, uključujući i fenomen sigurnosti, a unutar tog fenomena i pitanja obavještajnog i kontraobavještajnog rada“. Abazović konstatuje da Bosna i Hercegovina, kao država zadužena za pravednu i demokratsku zaštitu interesa svih njenih građana u punom kapacitetu, nema legitiman, produktivan, definiran, zaokružen i moderan sistem sigurnosti. , te u vezi s tim postavlja neka bitna pitanja, koja u krajnjoj konzekvenci zadiru u suštinu problema.

Pristup sigurnosnoj problematici sa jednog šireg, sociološki toniranog aspekta Abazović ostvaruje i u prilogu „Fenomen postratne detraumatisacije“⁴⁰. Autor smatra da bi razmatranju ovog fenomena trebalo pristupiti interdisciplinarno, te uz sinhronizirano djelovanje više različitih društvenih subjekata. Traumatiziranost bi, po autoru, trebalo promatrati sa aspekta njene datosti (ono šta ona jeste, kakve je sadržajnosti, obimnosti, kompleksnosti itd.) i sa aspekta njenog trajanja. Po njemu problem nastaje kada, usljed različitih društvenih uvjetovanosti, imamo kontinuitet traume ili još gore, retraumatizaciju već jednom traumatizirane osobe, imajući ovdje dakako surovu BiH zbilju, tako da bi rješenje ove složene problematike, pored ostalog, trebalo tražiti u „reafirmaciji bosanskohercegovačkog građanina, o njegovoj humanoj reidentifikaciji, a nesporno bi bilo moguće svaku svjesnu jedinku detraumatisirati u općedruštvenom, medicinskom, psihološkom, normativno-pravnom, političkom, vjerskom, tradicijskom i svakom drugom smislu. “. Dakle, po autoru, „ponovo dobiti čovjeka“.

Isti autor u članku pod nazivom „Povodom Zakona o Obavještajno-sigurnosnoj agenciji Bosne i Hercegovine“⁴¹, razmatra šta to nova zakonska rješenja u oblasti sigurnosti na državnoj razini donose, te ukazuje na moguće zamke i probleme kad govorimo o depolitizaciji ove sigurnosne

³⁹ *Kriminalističke teme* – časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 9-17.

⁴⁰ *Kriminalističke teme* – časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, broj 3-4, Sarajevo, 2002: str. 9-17.

⁴¹ *Kriminalističke teme* – časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 1-7.

ustanove. U zaključnim razmatranjima Abazović upozorava da „se u BiH ne mogu nekritički prenositi već gotova rješenja ili miks dijelova gotovih rješenja zakonske regulative drugih država, makar one bile i tranzicijske i višetetničke i višereligijske itd. Treba uzeti ono šta je moguće i nedvojbeno primjenjivo, uvažavajući bosanskohercegovačke specifičnosti. BiH je imala i ima posebno i bolno povijesno nasljeđe čije rezultate i danas trpimo. No sve treba činiti da ne budemo u ropstvu tog nasljeđa nego da se okrenemo uljuđenoj, bezbjednoj i sigurnoj budućnosti. Da prestanemo biti zemlja faktor rizika, nego zemlja faktor nade i napretka.“

Prof. **Ramo Masleša**⁴² daje osvrt na pitanje oblikovanja sigurnosne politike na nivou Bosne i Hercegovine. Prema Masleši, Bosna i Hercegovina je još uvijek izložena raznim oblicima i vidovima ugroženosti. Treba znati da sigurnosna politika, koja izražava savremena civilizacijska dostignuća u svim oblastima, odražava smisao stabilnosti i egzistiranja Bosne i Hercegovine kao političke zajednice, te obezbjeđuje da uspostavljeni legitimni sigurnosni podsystemi, sa jasno preciziranim funkcijama i poštujući osnovna prava i slobode građana, svoje aktivnosti provode u skladu sa demokratskim vrijednostima modernog, pravnog i civilnog društva“.

Prof. **Masleša** u radu pod nazivom „Kriminalističko-obavještajna djelatnost u funkciji efikasnije borbe protiv organiziranog kriminaliteta“⁴³, nastoji izložiti novi model kriminalističko-obavještajnog rada u borbi protiv organiziranog kriminala sa svim neophodnim odrednicama koje su od ključnog značaja za implementaciju naznačenih aktivnosti. Autor dolazi do zaključka da „obavještajno-kriminalističko istraživanje u raznim oblastima i specijaliziranim linijama rada predstavlja veoma naglašen specifikum. Dakle, korištenjem adekvatnih metoda i sredstava u okviru postavljenog obavještajnog plana istraživanja, trebaju doći do izražaja operativno-heruistički elementi, što svakako dovodi do rezultata, a to su podaci sa naučno-stručnim, preciznim, pouzdanim i upotrebljivim sadržajima.“

⁴² „Oblikovanje sigurnosne politike na nivou Bosne i Hercegovine“, *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 27-41.

⁴³ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 145-163.

U pravcu vanjsko-sigurnosne politike evropske unije, našu pažnju skreće autor rada „Zajednička vanjsko-sigurnosna politika evropske unije: između imaginacije i stvarnosti“ **Jasmin Ahić**.⁴⁴ Autor analizira jedan od segmenata politike EU (zajedničku vanjsko-sigurnosnu politiku) i najnovije promjene koje su se desile u njenom provođenju.

U radu „Apsolutno zaštićena ljudska prava“ **Lada Sadiković**⁴⁵ ukazuje da u evropskom i bosanskohercegovačkom sistemu ljudskih prava poseban značaj imaju tzv. apsolutno zaštićena ljudska prava. Kako Sadiković ističe „radi se o onim ljudskim pravima koja imaju esencijalan značaj za dignitet čovjeka i demokratski karakter jednog društva, pa se stoga, ni na koji način, ni pod kojim uvjetima ne mogu i ne smiju ograničiti. Ta ljudska prava ne mogu se derogirati čak ni onda kada je u pitanju opstanak nacije. Apsolutna zaštićenost ovih ljudskih prava je neophodna pretpostavka zaštite, kako svih ostalih ljudskih prava i sloboda, tako svakako i demokratske države u okviru koje su se ona i pojavila. Isticanje značaja ovih prava ima uz sve ostalo i poseban značaj za unapređenje kriminalističkih nauka“.

U jedan doista ekstenzivan kontekst sigurnosne problematike ubrajamo rad **Edine Bećirević** „Pogodbe Haškog Tužilaštva sa optuženim ratnim zločincima“⁴⁶, gdje autorica naglašava: „... ekonomsku politiku Tribunala predstavljati kao pravdu za žrtve koncept je, koji je za žrtve, što su one više puta i pokazale, krajnje uvredljiv. I da nije reakcije njemačkog sudije Schomburga koji je svojim izdvojenim mišljenjem dekonstruirao ovu praksu Tribunala, glas bošnjačkih žrtava ostao bi usamljen“, i na ovaj način upućuje kritičku notu i poruku osoblju i dužnosnicima Tribunala u Hagu: pravda može biti postignuta samo utvrđivanjem istine i odgovornosti počilaca, a nikakvi kompromisi da bi se ubrzao i učinio ekonomičnim proces, ne mogu donijeti trajno pomirenje i zaliječenje rana, pa time i normalizaciju života u zemlji.

⁴⁴ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 145-157.

⁴⁵ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2002: str. 217-229.

⁴⁶ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 23-29.

Nebojša Bojanić u radu „Elektronski sigurnosni sistemi tehničke zaštite objekata“⁴⁷ nastojao je prikazati osnovne komponente funkcionisanja elektronskih sistema tehničke zaštite, koje se do danas primjenjuju kao zaštita na objektima. Određen je pojam tehničke zaštite, a prikazane su i vrste, te praktične mogućnosti tehničke zaštite. Iz rada se vidi, da se elektronski uređaji koji se koriste u svrhu zaštite objekata, ne mogu efikasno koristiti, ako nisu uvezani u određene funkcionalne sisteme.

Irma Deljić u prilogu „Mediji kao izvor saznanja obavještajnih službi“⁴⁸ ukazuje na tzv. otvorene izvore prikupljanja obavještajnih podataka, te da se pod navedenim podrazumijevaju „otvoreni izvori informacija su neke informacije koje se mogu dobiti iz javnih obavještavanja: svih vrsta medija, vladinih izvještaja i ostalih dokumenata, naučnih istraživanja, komercijalnih prodavača informacija i dr.“. U konkluzivnim razmatranjima u ovom radu autorica piše da se u teoriji često može naći tvrdnja da se oko 80% obavještajnih informacija može dobiti u javnosti; da masovni mediji čine vitalnu kariku u sistemu informisanja koji obuhvata sve ravni društva i društvene uprave, te da, s obzirom na kvalitet informacija objavljenih preko sredstava masovnih komunikacija i dostupnost, obavještajne službe ih preuzimaju selektivno ili u potpunosti kao podatke kojima se sagledavaju i produbljuju postojeća obavještajna saznanja, zatim kao nova i polazna saznanja koja se koriste u daljem obavještajnom istraživanju, ili kao potvrdu činjenica koje su prikupljene drugim metodama obavještajnog rada.

Nedžad Korajlić u radu pod naslovom „Uloga privatnih službi u kriznim situacijama“⁴⁹ bavi se problematikom postupanja menadžmenta agencije i osoba zaduženih za upravljanje u kriznim situacijama da stvore sistem upravljanja u kriznim situacijama i strukture radi identificiranja, izoliranja i rješavanja izvanredne situacije prije negoli se ustvari išta desi, dakle razmatra jedan novi pristup izvanrednim događanjima-proaktivna filozofija.

⁴⁷ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 29-49.

⁴⁸ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 67-85.

⁴⁹ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 1-2, Sarajevo, 2004: str. 93-105.

Izdanja „Kriminalističkih tema“ čiji su tematski blokovi posvećeni konferencijama organiziranim od strane Fakulteta kriminalističkih nauka

Dvobroj 1-2 (izdat 2003. godine), posvećen je konferenciji „Organizirani terorizam i suvremeni konflikti“, održanoj u Sarajevu 22-24. maja 2002. godine, u organizaciji Fakulteta kriminalističkih nauka. Obzirom da je skup karakteriziralo učešće i prisustvo brojnog akademskog i stručnog osoblja iz zemlje i inozemstva, doista veoma heterogene provenijencije, temi ove konferencije se nastojalo prići kako sa fenomenološke, pojavne ali i problemske ravni, te dati originalna i funkcionalna dimenzija.

“Ako je temelj uspješne vlade u razdoblju mira snaga, njezina je baza u revolucionarno doba snaga i teror- snaga, bez koje bi teror bio barbarski; i teror, bez kojeg bi snaga bila nemoćna” (Robespierre, govor na Francuskoj Skupštini 1794). Terorizam je historijska pojava: još su u 1. stoljeću Zeloti provodili kampanje sijanja straha protiv rimskih osvajača u istočnom Sredozemlju, napadajući bogate jevrejske kolaboracioniste i ostale koji su se prijateljski odnosili prema Rimljanima. U jedanaestom stoljeću radikalna je islamska sekta „Asasini“ poduzimala sistematsko ubijanje za razloge za koje su oni držali da su pravedni; politički su ciljevi postizani putem moći zastrašivanja. Najzad, tijekom Francuske revolucije (1789-1799) za vrijeme vladavine Komiteta za javnu sigurnost 1793-1795 država je provodila uklanjanje svih za koje se smatralo da su prijetnja revoluciji; na ovaj je način širen strah ne samo u Francuskoj, nego kod aristokracije širom Evrope. Tih je godina i sam termin doživio svoju popularizaciju: „sistemska upotreba terora kao politike“ ili „državno zastrašivanje“. Terorizam se ima posmatrati, kao i svaka društvena pojava, sa jednog dinamičkog stanovišta: ono čemu se danas pridaju određeni atributi, sutra već može biti promatrano u nekom drugom svijetlu. Tako su pojedinci u jednom vremenskom trenutku posmatrani kao teroristi, a u nekom drugom, kao ugledni državnici (Yitzak Shamir), dobitnici Nobelove nagrade (Menachem Begin, Yasser Arafat), predani borci za mir (Uri Avnery) itd.

Naravno da se na skupu nastojala dati kontribucija i pojmovno-teorijskom određenju terorističkog akta, u pogledu koga vlada još uvijek velika heterogenost; u mnoštvu određenja pravnog, sociološkog,

politološkog i inog karaktera, možda se jednostavnošću i preciznošću ističe ona koju iznose Areh i Umek, koja je preuzeta od Whittakera, 2001. : „Terorizam možemo opredijeliti kao promišljeno prouzrokovanje i iskorištavanje straha, koji je posljedica nasilja ili prijetnje daljim nasiljem s namjerom da se ostvare politički ciljevi“, jer se poprilično koncizno ali i sveobuhvatno određuje esencija ove društvene pojave.

Veoma suvislo pitanje koje se ovdje postavlja jest: Šta je to što određenom aktu daje pridjev terorističkog?

Umek i Areh sa Visoke policijsko-varnostne škole, Ljubljana, nastoje dati značajke tetorističkog akta (po Dimitrijević, Whittaker, Krunić): „Teroristički je akt u biti uvijek političke prirode, iako može da bude motiviran (pored političkih) i religioznim, pa i drugim ideološkim ciljevima. Tako moraju vjerski ili ideološki ekstremisti stjeći političku moć, žele li sa svojom ideologijom prodrijeti u društvo. Politički, religiozni ili drugi ideološki ciljevi su oni koji terorizam odvajaju od drugih krivičnih djela, npr. kriminalnog nasilja čiji cilj je prije svega materijalna dobit pojedinca ili grupe ljudi; nasilje ili prijetnja daljim nasiljem je slijedeći element terorizma. Terorističko nasilje je instrumentalno, što znači da ne predstavlja svrhu samome sebi; izazivanje straha kod suprotnika, po našem je mišljenju najznačajnija oznaka terorizma, nasilje je, naime, samo način da se zasije strah, da se ljudima ucijepi u svijest ideja o stalnoj ugroženosti; komunikativnost terorističkog akta slijedeća je karakteristika terorizma. Cilj terorističkih akcija nije samo izazivanje straha, nego i upozoravanje na ideje terorističke grupe; teroristička grupa i dinamika dešavanja u njoj možda je odlučujući psihosocijalni faktor terorizma. Za pojedine teroriste je, naime, pripadnost grupi ponekad važnija od političkih ciljeva organizacije“.

Već u uvodnom izlaganju skupa (prof. dr. Hidajet Repovac), se nastojalo ukazati na širi socijalni kontekst u koji bi se mogao svrstati fenomen terorizma. Terorizam je, naime, historijska pojava, socijalni konflikt *sui generis*, koji zahtijeva interdisciplinarn pristup u istraživanju. Kao i svaka društvena pojava, i terorizam ima svoje specifične uzroke nastanka, značajke manifestiranja, manje ili veće pravilnosti u nastanku i dinamici. Nešto kasnije prof. Masleša o ovome piše: „Mada se za terorizam ističe da predstavlja fenomen današnjice, on kao i ostale društvene pojave, odnosno, političko-sigurnosni problem, ima svoju historijsku razvojnu fazu, ali sa različitim formama, intenzitetom i metodama ispoljavanja“.

Prof. Repovac je izložio etiološke značajke ovog fenomena: društvena moć, politika sile i rješavanje socijalnih protivrječnosti instrumentima programiranog nasilja /jačanje ideologija nasilja/; zaostajanje u ekonomskom razvoju; kolonijalni odnos prema nerazvijenim regionima svijeta; antagonizmi među konfesionalnim zajednicama; vojno-političke strategije podjele svijeta i provociranje ratnih opcija.

Promatrajući terorizam sa jednog, šireg sociološkog stanovišta, Srđan Milašinović u članku pod nazivom „Društveni sukobi i istočno-evropska društva danas“, iznosi interesantne teze: „pojedini ugledni teoretičari društvene konflikte posmatraju sa filozofskog stanovišta opšteg totaliteta, koji svakako ne poistovećuju sa univerzumom samim po sebi, ističući da postoje i posebni procesi totalizacije, a jedan od takvih je proces totalizacije sukoba. Tom analogijom Zemlja je opšte permanentno sukobište sa mnoštvom posebnih i pojedinačnih sukobišta, u koje se može svrstati i mnogo uži pojam, odnosno stereotip 'ratište'. U tom smislu, društveni konflikti su objektivna i univerzalna pojava o kojoj možemo govoriti i kao istorijskoj, svetskoj pojavi i kao osnovnom obeležju savremenog sveta.“

Nastojeći fenomenu terorizma prići sa jednog naučno fundiranog diskursa, Milašinović iznosi diverzne teorijske postavke i polazišta, metodološke i teorijske nazore: funkcionalizam, kritičku teoriju, interakcionizam, dijalektički materijalizam. U ovom se radu autor, zbog čega ga izdajamo iz mnoštva drugih uradaka sa ovog skupa, dodirnuo i zbilje postkonfliktnih i postsocijalističkih društava, koje karakteriziraju raznovrsni tereti prošlosti, te govoreći o ovim osakaćenim društvima, i strukturalno i funkcionalno, kao pogodnom tlu za nastanak socijalnih konflikata, pa i onih s atributima terorizma, piše: „Pad društvenog proizvoda, neadekvatna privatizacija, ružnjavanje proizvodne baze, socijalne polarizacije do kojih je dolazilo i pored ostalog i nekontrolisanom pljačkom svekolikog društvenog bogatstva, kriminalizacija društva i niz sistemskih anomalija biva opšte obeležje ovih društava.“ Prof. Krivokapić, s ovim u vezi, navodi u svom članku da „analitičari demokratije procjenjuju da 60% svetskih nacija formalno živi u demokratskim zemljama, ali da samo 20% svetskog stanovništva uživa u stvarnim plodovima demokratije“. Prof. Milašinović i Miroslav Talijan u ekspozou pod nazivom „Društveni konflikti u eri unipolarizacije sveta“, pišu: „Činilo se da će nestankom bipolarizacije međunarodnih odnosa i prestankom hladnog rata kao

politike stalne pretnje silom i njenim najraznovrsnijim manifestacijama kao i upotrebom, svet, posle višedecenija straha od globalnog sukoba i konfrontacija. ući u daleko mirnije vode sa sigurnijim izgledima za bezkonfliktni život. Stvarnost je nažalost izneverila očekivanja. U ovom periodu došlo je do snažne planetarne fuzije skoro svih društvenih segmenata sa jasnom težnjom unipolarizacije i koncentracije moći malog broja država na čelu sa Sjedinjenim američkim državama. . . Nestanak ravnoteže snaga ili 'ravnoteže straha', kao da je širom otvorilo vrata, kako reče Zbignjev Bžežinski 'orgijanju sile'".

Kako proizilazi iz navedenog, sociološki pristup u promatranju fenomena terorizma karakterizira utjecaj prevashodno socijalnih, unutarnjih strukturalnih ali i vanjskih podražaja, tako da u klimi sveopće povezanosti i istodobno signifikantnih razlika globalnog svijeta, razumljivo je da terorizam poprima najrazličitije značajke i atribute.

Nastojao se diferencirati teroristički akt, koji je kako vidimo, u biti uvijek politički motiviran (kako kaže prof. Turković u svom izlaganju, to je „prisiljavanje vlasti ili javnosti na promjenu političkog stava putem zastrašivanja“), od drugih oblika kriminalnog ponašanja, poglavito konvencionalnog kriminaliteta, pa s tim u vezi u svom članku Turković navodi: „kriminalac u činjenju kriminalnih djela ima za primarnu motivaciju zadovoljenje uskih sebičnih ličnih interesa ili motivacija; osnovni cilj terorističkog nasilja je da promjeni sistem kroz stvaranje psiholoških pritisaka. Dakle teroristi nemaju isključivo egocentrične ciljeve, njih ne vodi želja da zadovolje vlastite materijalne potrebe. Terorista je u suštini altruista: on vjeruje da sve što čini čini zbog viših ciljeva za širu grupu za koju smatra da ju predstavlja“.

Kad govorimo o psihološkoj strani cjelokupne problematike, Areh i Umek se poprilično uspješno dohvataju i ove dimenzije.⁵⁰ Motivacijski

⁵⁰ „Iako rezultati analiza nisu jedinstveni (uzroci za to su i metodološke prirode, npr. proučavanje različite populacije terorista), mogli bismo zaključiti da su teroristi mladi ljudi od 20 do 30 godina starosti, većinom su to so muškarci (žena ima relativno malo, ali su sigurno prisutne u potpurnim grupama). Mnogi od njih dolaze iz nepotpunih i konfliktnih porodica sa niskim ekonomskim standardom. Njihova životna historija puna je neuspjeha i razočarenja, u potpunosti oni zažive tek u terorističkoj grupi..

gledano, pokretači terorističke aktivnosti su faktori političke, kulturne, psihološke ili racionalne prirode. Eruirajući ogroman teorijski i empirijski materijal, smatraju da se zapravo u psihopatološkom smislu, teroristi ne razlikuju od onoga što nazivamo prosjekom stanovništva, osim što bi ih ipak karakterizirala u većoj mjeri „eksternalizacija i cijepanje ličnosti, koji su karakteristični za granične i narcisoidne ličnosti“. Bitan mehanizam koji u psihološkom smislu nalazimo kod terorista jest pripadnost grupi: „Teroristička grupa ima velik utjecaj na svakog priključenog pojedinca. Tako mora terorista potpuno prekinuti veze sa prijašnjom društvenom sredinom, vrijednostima, normama i prihvatiti pravila koja važe u grupi. Jednom riječi, terorista svoj identitet nadoknađuje identitetom grupe, što dovodi do zajedničkog (grupnog) mišljenja“. Interesantnu tezu iznosi i prof. Turković: „...značajni su i faktori kanalisanja agresije. Postoje politički sistemi koji nemaju efikasne sisteme za prenos vlasti bez nasilja. SAD su na primjer poznate po nasilju ali su oslobođene političkog nasilja, dok je u Francuskoj i Njemačkoj niska stopa tolerancije za nasilje ali postoji historija političkog nasilja“. Doista izuzetno oštra i dubokoumna postavka, koja zavrjeđuje da bude elaborirana i eksplorirana.

Najzad, sa stanovišta borbe protiv terorizma, kako u preventivnom, širem socijalnom vidu, gdje bi se kao imperativ nametao ideal istinske demokracije i mogućnosti ostvarenja čovjeka kao društvenog i političkog bića najprije kroz paticipaciju u političkom životu zajednice, niz autora prilaze problematici borbe sa terorizmom i sa druge, veoma praktične strane. Tako prof. Masleša govori o sveobuhvatnoj akciji na pravno-političkom, državno-strategijskom, ali i operativnom planu, izradom sigurnosnih procjena i procjena ugroženosti; prof. Krivokapić ukazuje na potrebu suradnje na međunarodnom planu u ovoj oblasti, te predlaže niz mjera koje bi trebalo poduzeti, posebno apostrofirajući zadatak nauke u ovom smislu; Nedžad Vejzagić prikazuje kako stvari

U suvremenom terorizmu se pojavljuju teroristi koji proističu iz dobro situiranih i obrazovanih porodica. Oni su inteligentni, većina njih je završila srednju školu, a neki od njih čak imaju i visoku stručnu spremu. Svakidašnje ponašanje terorista je normalno, bez spominjanja vrijedne psihopatološke simptomatike. Za sve teroriste, međutim, najkarakterističnije su odanost određenoj ideji ili ideologiji (izražava se npr. u vjerskom fanatizmu koji je povezan s nacionalističkim ekstremizmom) za koju su spremni žrtvovati sebe i druge, spremnost na riskiranje, velika želja za osvetom i sklonost ka agresivnosti. " Peter Umek, Igor Areh: "Teroristi: karakteristike, motivacija i djelovanje (Terrorists-Characteristics, Motivation and Action)".

izgledaju u nekim zemljama i na moguća rješenja; Bojanić, Korajlić i Halilović iznose koje to faktore treba uzeti u obzir u „realitetu krize“; posebnu pažnju isti autori pridaju političkim smjernicama o terorističkim i drugim kriznim ponašanjima, ali posebice djelovanju službi sigurnosti, pogotovu policijskih organa koji trebaju djelovati kao koordinatori cjelokupne aktivnosti u rješavanju krize izazvane terorističkog akta.

Dakako da je skup povodom kog je printan zbornik radova obilovao sa jako puno interesantnih i značajnih razmišljanja i ekspozea o pojavi terorizma, ipak se u ovom pregledu nećemo osvrtnati na sve; intencija je dakako da se čitalac motivira da i sam istražuje ovaj fenomen.

* * *

Organizovani kriminalitet kao ugrožavajući faktor sigurnosti je problem sa kojim se susreću sve zemlje svijeta. Države ulažu ogromne napore kako bi se iznašle najefikasnije metode i sredstva za borbu protiv ove negativne društvene pojave.

Idealno mjesto za svoje razvijanje i učvršćivanje, organizovani kriminalitet, pronašao je i u bivšim komunističkim zemljama na Balkanu, iskoristivši procese tranzicije kroz koje prolaze ove države. U postratnoj Bosni i Hercegovini, organizovani kriminalitet se vješto prilagodio aktuelnim društveno-političkim odnosima, za koje možemo reći da su daleko od dobrih i tako postao prijatna za odvijanje demokratskih procesa u našoj državi. Bosna i Hercegovina zajedno sa ostalim zemljama iz regiona, i uz pomoć međunarodnih institucija, odlučna je u svojoj borbi protiv organizovanog kriminaliteta.

Doprinos ovoj itekako teškoj borbi dala je i **naučna konferencija** pod naslovom „Organizovani kriminal i regionalna sigurnost“, koja je održana u sklopu „Dana kriminalističkih nauka“ u Sarajevu, 15. i 16. maja 2003. godine. S obzirom na veliki značaj ove Konferencije, tematski blok časopisa „Kriminalističke teme“ broj 3-4 u 2003. godini, posvećen je istoj, a radovi koji su prezentirani na Konferenciji objavljeni su po redoslijedu izlaganja. Kada govorimo o ovome broju „Kriminalističkih tema“, na samom početku treba istaći da autori objavljenih članaka dolaze iz BiH i njenih susjednih zemalja. Već ovaj

podatak upućuje na to da se radi o jednom interesantnom i sveobuhvatnom tematskom bloku. Istina je, da se o organizovanom kriminalitetu dosta toga napisalo, međutim, vrijednost ovoga broja časopisa „Kriminalističke teme“ leži u tome što na jednom mjestu možemo da pročitamo, ne samo općenito o organizovanom kriminalitetu, već i o iskustvima pojedinih, nama susjednih država sa ovom vrstom kriminaliteta. Upravo to iskustvo je važno za našu državu i ostale zemlje regije, naravno ako imamo na umu da u zemljama u tranziciji organizovani kriminalitet djeluje kao transnacionalni organizovani kriminalitet, te je tako regionalna saradnja neminovna. Drugim riječima, ovaj broj časopisa je svojevrstan vodič za bolje razumijevanje organizovanog kriminaliteta, gdje autori na veoma ambiciozan način govore o određivanju pojma organizovanog kriminaliteta, njegovoj strukturi i karakteristikama, oblicima njegovog djelovanja, metodama suprostavljanja, faktorima koji otežavaju ili onemogućavaju borbu protiv organizovanog kriminaliteta, zakonodavnim rješenjima u vezi sa organizovanim kriminalom, prevenciji organizovanog kriminaliteta, edukaciji kadrova za borbu protiv organizovanog kriminaliteta, uticaju organizovanog kriminaliteta na političku i sigurnosnu stabilnost u regiji, i još dosta toga.

Autori nam ukazuju na problem definisanja pojma organizovanog kriminaliteta, navodeći da danas ne postoji njegova univerzalna definicija, te da uzrok takvog stanja, možda leži u činjenici da se organizovani kriminalitet u različitim dijelovima svijeta ne manifestuje na isti način. Ovakvo shvatanje, potkrepljuju brojnim primjerima djelovanja organizovanog kriminaliteta u različitim državama, iz kojih se jasno vidi da njegovo ispoljavanje uveliko zavisi od političkog, društvenog, ekonomskog uređenja određene države i niza drugih faktora. No, bez obzira na ovakvo stanje kada se govori o definisanju pojma organizovanog kriminaliteta, nije izostalo navođenje osnovnih elemenata koji karakterišu organizovani kriminalitet, a to su: postojanje kriminalističke organizacije koja ima više od dva člana, sa jakom hijerarhijom, disciplinom i podjelom zadataka, vršenje teških krivičnih djela radi sticanja dobiti ili moći, primjena nasilja ili zastrašivanja u vršenju djelatnosti i odgovarajuća veza sa državom, njenim organima, političkim, ekonomskim i finansijskim subjektima. Kako organizovani kriminalitet svoje djelovanje ispoljava u različitim oblicima, pojedini autori bave se metodikom otkrivanja i dokazivanja

pojedinih krivičnih djela organizovanog kriminaliteta, kao što su: korupcija, pranje novca, trgovina ljudima, trgovina ljudskim organima, te kompjuterski kriminalitet. Autori organizovanom kriminalitetu daju transnacionalno obilježje, što znači da se sagledava njegovo djelovanje i u međunarodnim razmjerama. Organizovani kriminalitet se sve više internacionalizuje, međusobno povezuje, a krivična djela transnacionalnog organizovanog kriminaliteta vrše se u svim djelatnostima koje su pogodne za stvaranje dobiti, tako da se ispoljavaju u oblasti privredno-fnansijskog, političkog i ekološkog kriminaliteta, kao i u oblasti opšteg kriminaliteta. Karakteristike i etiološka obilježja transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, ukazuju i na izvjesne specifičnosti metoda koje se primjenjuju u suzbijanju transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, upravo zbog organizovanosti, strukture, načina djelovanja i ostalih bitnih karakteristika. Kako navode autori, u primjeni novih metoda u suprostavljanju transnacionalnom organizovanom kriminalitetu doprinijeli su i određeni akti Međunarodne zajednice, koji se odnose na suzbijanje pojedinih djelatnosti organizovanog i transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, gdje posebno značajno mjesto zauzima Konvencija Ujedinjenih Nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta.

Mišljenja smo, da posebnu pažnju u ovom izdanju „Kriminalističkih tema“ privlače autori koji govore o zakonodavnim rješenjima u vezi s organizovanim kriminalitetom. Ovdje prije svega treba istaći poslovicu starih Latina, koju u svom članku navodi i Prof. Duško Modly, a koja glasi: „Quod non rite factum est, pro infecto habetur“ – što nije učinjeno u skladu s pravom, smatra se da nije učinjeno. Države, suočene sa organizovanim i transnacionalnim organizovanim kriminalitetom, koji ispoljavaju tendenciju stalnog širenja svojih kriminalnih djelatnosti, prisiljene su da u raznim vremenskim razdobljima donose i mnoge zakonske propise. Takve poduhvate, s obzirom na prisustvo organizovanog kriminaliteta na njenoj teritoriji, poduzela je i naša država. Prof. Miodrag Simović u svom izlaganju pod naslovom „Radnje i mjere procesne prinude i posebne istražne radnje u zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine u svjetlu borbe protiv organizovanog kriminaliteta“ govori o osnovnim karakteristikama novog Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine koji primjenjuje Sud Bosne i Hercegovine, gdje je za nas posebno interesantan dio u kome se govori o posebnim istražnim radnjama koje su predviđene

ovim Zakonom, jer upravo su one danas neophodne za uspješnu borbu protiv organizovanog kriminaliteta i naravno novitet su u krivično-pravnom zakonodavstvu BiH. Sve veća prisutnost organizovanog kriminaliteta u BiH, zahtijevala je da se klasična procesna sredstva i metodi, naročito u oblasti prikupljanja dokaza, zamjenjuju novim i efikasnijim rješenjima koja se odnose ili na upotrebu savremenih tehničkih sredstava ili na same organe gonjenja i njihove saradnike. Posebne istražne radnje koje su predviđene Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine su: nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, nadzor i tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje i tehničko snimanje lica i predmeta, prikriveni istražilac i informator, simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine i nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela. Radi se o prikrivenom prikupljanju podataka, koji pod zakonskim uslovima mogu biti korišteni u krivičnom postupku. Načela na kojima je zasnovan sistem posebnih istražnih radnji jesu: neophodnost, odluka suda, postojanje osnova sumnje u vezi sa krivičnim djelom, zakonski katalog krivičnih djela, određenost lica i vrsta mjere i vremenska ograničenost. Analizirajući Zakon o krivičnom postupku BiH, profesor Simović zaključuje: „Poslije njegovog donošenja, jedno je nesumnjivo: organizovanom kriminalu je objavljen rat i država je riješena da u tom ratu pobijedi. Ako ni zbog čega drugog, a ono iz prostog razloga - što više nije imala kud. Bosna i Hercegovina, istina, poslije toga neće biti idealno društvo - takvoga na planeti još nema-ali će učiniti veliki korak ka porodici pravnih država u kojoj politika nije sinonim za kriminal, a kriminalci nemaju ambicija da su upravljači zemlje, kako im se to ovdje ponekad činilo“. ⁵¹ Nadalje, članak pod nazivom „*Pravni aspekti korišćenja specijalnih metoda u suzbijanju organizovanog kriminala u Srbiji i Crnoj Gori*“ upoznaje nas sa krivično-pravnim zakonodavstvom Srbije i Crne Gore u funkciji borbe protiv organizovanog kriminaliteta, gdje zakonodavac Srbije i Crne Gore eksplicitno normira specijalne metode (mjere i radnje) radi suzbijanja ovog najopasnijeg oblika kriminaliteta. Zakonom o krivičnom postupku iz 2002. godine propisan je posebni postupak za djela organizovanog kriminaliteta (glava XXIX ZKP). Odredbe ove glave sadrže posebna pravila za krivično gonjenje učinilaca krivičnih djela sa elementima organizovanog kriminaliteta,

⁵¹ *Kriminalističke teme-časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, broj 3-4, Sarajevo, 2003: str. 79.

za postupak oduzimanja predmeta i imovinske koristi i postupak međunarodne saradnje u otkrivanju i krivičnom gonjenju učinilaca krivičnih djela organizovanog kriminaliteta.

Nije izostalo ni navođenje međunarodnih propisa koji su značajni za saradnju država u sprečavanju i suzbijanju organizovane kriminalne djelatnosti, a to su: Napuljska politička deklaracija i Globalni plan djelovanja protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta iz 1994. godine, Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta (i dopunski protokoli) iz 2000. godine, Konvencija Savjeta Evrope o pranju, traženju, zapljeni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom iz 1990. godine, bečka Konvencija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci iz 1988. godine, rezolucija Evropskog savjeta o sprečavanju organizovanog kriminaliteta iz 1998. godine, rezolucije Interpola o organiziranom kriminalitetu, itd.

I na kraju, mišljenja smo da ovaj dvobroj „Kriminalističkih tema“ predstavlja jedan multi- i interdisciplinarni pristup fenomenu organizovanog kriminaliteta, gdje nas autori svojim radovima navode na ozbiljnija promišljanja o ovom globalnom problemu, i ukazuju na moguće solucije ovog izuzetno opasnog oblika kriminaliteta.